

קרב הגבורה על כפר דרום

כיתות ט'-י'

תמצית:

בשיעור זה נעסוק בשבעים שנה לקרב בכפר דרום. דרך סיפור הקרב נחשוב על כוחות וערכים שאנחנו מקבלים ממקימי כפר דרום.

פתיחה:

נבקש מהתלמידים להשלים את המשפט- "גבורה היא.."
לאחר שמיעת המשפטים השונים, נפנה ללימוד את סיפור הקרב על כפר דרום. סיפור גבורה שמשלב בתוכו ערכים וכוחות מיוחדים.

לימוד:

הקדמה: הישוב 'כפר דרום' שהוקם בשנת תש"ו על קרקעות שנרכשו ע"י הקק"ל נושא את שמו של ישוב יהודי קדום שהיה באזור בתקופת התלמוד. ההתיישבות בכפר דרום כחלק מתוכנית יא' הנקודות מבטאת את הקשר ההיסטורי שלנו לנגב. כפר דרום מאופיין מתחילתו באנשים חדורי גבורה ושאר רוח שלא נמנעו מאחיזתם במקום למרות הקשיים הבלתי אפשריים.

נראה לתלמידים את **המיקום של כפר דרום על מפת הארץ** ונסביר את החשיבות שלה בציר התנועה המרכזי ממצרים למרכז הארץ.

נצפה תחילה בסרט על ההיסטוריה של כפר דרום.

https://www.youtube.com/watch?v=B_Nhokd8uGY

על מנת ללמוד את סיפורו של הקרב על כפר דרום יותר מקרוב, נחלק את התלמידים לתחנות. בכל תחנה מופיע קטע מהסיפור. ניתן שכל התלמידים יעברו בכל התחנות או שהכיתה תתחלק לקבוצות וכל קבוצה תציג את קטע המידע אותו קיבלה.

קבוצה 1- ההתיישבות

היה זה במוצאי יוה"כ תש"ז כאשר קבוצה של הפועל המזרחי עלתה על האדמה והחלה בהקמת הישוב. כפר דרום היה חלק מ 11 נקודות ישוב בנגב הצפוני, שעלו במוצאי יום כיפור תש"ז בלילה שבין ה 5-6 לאוקטובר 1946, במטרה להשפיע על גבולות הארץ שיהיו בתוכנית החלוקה מאוחר יותר.

קבוצה זו מנתה 27 בנים ו 9 בנות ובשל גילם הצעיר לעיתים 'זכו' ליחס מזלזל מטעם מוסדות הביטחון שפיקפקו על יכולתם להחזיק מעמד בסביבה ערבית עויינת.

- איך לדעתכם הרגישו העולים לקרקע?
- מה לדעתכם נתן להם כח כשהמוסדות פקפקו בהם?
- התבוננו בתמונה. נסו לכתוב שיחה בין שניים מחברי הקבוצה.

קבוצה 2- אחיזה בקרקע

מהכרזת תוכנית החלוקה ב כ"ט בנובמבר 1947 ועד תום ימי המנדט ב 14 במאי 1948 התמידו הערבים בתקיפות על כפר דרום. כל התקיפות נבלמו אם כי חברים רבים מהקבוצה ולוחמי הפלמ"ח נפלו או נפצעו בקרבות.

אחד הקרבות הקשים ביותר בחזית הדרום אם לא הקשה שבהם, החל בלילה שבין ה 10 - 11 במאי ונמשך שלושה ימים. הפלישה המצרית המסיבית לכיוון מרחבי הנגב במטרה להגיע לכיוון תל אביב, עברה דרך כפר דרום. ישוב זה עמד כעצם בגרון והפריע להתקדמות הצבא צפונה. הקרב היה מתיש וכל אותה עת הרעישו המצרים את הקיבוץ בארטלריה ומרגמות. מגדל המים נהרס וכן באר המים, כך שללוחמים כמעט שלא היה מים שלא לדבר על אספקה שלא היתה בנמצא. לאחר ההרעשה הכבידה החלו הגדודים המצרים לתקוף רגלית אך הלוחמים נלחמו בגבורה והסבו אבידות רבות למצרים. סה"כ היו באותה עת 30 חברי קיבוץ וכעשרה חברי פלמ"ח. בתום שלושה ימי קרבות הצליחו הלוחמים להניס את המצרים במחיר דמים נורא, אצל המצרים נמנו מאות הרוגים.

אלו דבריו של משה נצר מפקד הגדוד השני של הפלמ"ח, חטיבת הנגב:

"ידענו שאם לא תעמוד כפר דרום והאויב יגיע ליד מרדכי, הרי תל אביב בסכנה. הערכנו את עמידתה העילאית של הנקודה אשר מילאה תפקיד קשה ורק ההיסטוריה תדע להעריך נכונה את תרומתה של כפר דרום למלחמת הקוממיות"

- אתם מחברי קיבוץ כפר דרום. באחת הנסיעות לקיבוץ נירים, הצפוני לכפר דרום, שמעתם שיח של לוחמים מהפלמ"ח, שאומרים שאתם לא תחזיקו מעמד יום אחד של תקיפות מצריות, היות ואתם צעירים ולא מנוסים שלא לדבר על המספר המצומצם של חברי הקבוצה. נסו לנסח מספר משפטים שתאמרו להם. לחילופין, הגעתם לקיבוץ ואתם עומד כעת בלילה בעמדה, כיתבו את הדו-שיח בינכם לבין חברכם לעמדה בעקבות הדברים ששמעת בקיבוץ נירים.

קבוצה 3- אני נועל את השער, אך אנחנו עוד נחזור

כל הנסיונות להציע בפני לוחמי כפר דרום לסגת נענו על ידם בשלילה, דיאמנט מפקד הכוח אמר לימים כאשר שאלו על דבר נסיגה, 'לא העלינו על דעתנו אפשרות כזו בכלל'.

העייפות בקרב היתה כה רבה עד כדי כך שחייל שנרדם בעמדה, מצא את עצמו כשלידו טנק מצרי. הלוחמים קפצו על הטנק והשליכו פנימה חומר נפץ שגרם לשרפת הטנק.

39 גיחות של מטוס פייפר קטן שחג מעל הקיבוץ וזרק אספקה ונשק, לרוב נפלו מחוץ לקיבוץ ולא יכלו לעזור ללוחמים.

ב- 8 ביולי 1948 נתן בן גוריון הוראה ליגאל ידן, המפקד בפועל של מלחמת העצמאות, לפנות את כפר דרום. בחשכת ליל כאשר כוחות מצרים מאות מטרים מהם, נסוגו הלוחמים מהקיבוץ, לא לפני שקברו את 9 מחברי הקבוצה שמתו בקרבות. את הנסיגה בהליכה חרישית עשו הם כשבראשם צועד לוחם עם ספר תורה וכן המאסף של הכוח הלך עם ספר תורה. אחרון היוצאים היה המפקד אברהם דימנט שסגר את השער המזרחי, נעל אותו ואמר לחברתו יהודית (לימים אשתו) בקול רם: "אני נועל את השער אך אנחנו עוד נחזור".

לאחר כשמונה שנים, במבצע קדש, נשבה מפקד גדוד מצרי, ובחקירתו סיפר שלחם כמפקד פלוגה מול מגיני כפר דרום, שמונה שנים קודם לכן. הקצין המצרי כינה את לוחמי המקום "ג'ינים", כלומר שדים. "אלה היו ג'ינים", סיפר הקצין המצרי לשוביו, "לכן לא הצלחנו לשבור אותם. רק כשהג'ינים הלכו, כבשנו את הנקודה", הוא אמר.

- כתבו דו-שיח של דיאמנט במפגש עם הנין שלו, לצורך כתיבת עבודת שורשים, התמקדו בשאלותיו של הנין.

איסוף:

נאסוף את הקבוצות השונות. נזמין את התלמידים לשתף בדברים שכתבו.

נספר בכמה מילים על ההיסטוריה של כפר דרום מאז..:

כפר דרום יושבה בשנית (כהיאחזות נח"ל ב-1970, וכיישוב קבע ב-1988) ונעקרה במסגרת תוכנית ההתנתקות 2005.

היום שני יישובים נושאים את זכר כפר דרום- בני דרום ליד הישוב אשדוד שנבנה על ידי מגיני כפר דרום לאחר פינויי ב-1948, ושני דרום ליד נתיבות יישוב שהוקם לאחר פינוי כפר דרום 2005 על ידי תושביו.

הפנמה:

נבקש מהתלמידים לשתף במילה או שתיים שתתאר את תחושתם למשמע סיפור הגבורה (נרשום זאת על הלוח).

נרשום את הערכים והכוחות שעולים מהסיפור, נבקש מהתלמידים לבחור את אחד הערכים או הכוחות שעלו, לכתוב אותו על פתק ולהוסיף כמה מילים מה זה הכח הזה מבחינתו. לשם כך נכוון אותם בעזרת השאלות הבאות:

- מה הכח או הערך שבחרתם?
- נסו להגדיר מהו במילים שלכם.
- מה מיוחד לדעתכם בכח/ערך הזה?
- איפה לדעתכם בחיים שלכם היום יש לו משמעות?

לאחר כתיבה זו, נבקש מהתלמידים לקחת את ה'כח' שקיבלו ולהעניק אותו במילה אחת לחבר מהכיתה.

הצעה לפרוייקט כיתתי-תערוכה:

את האוירה בכפר דרום ניתן לחוש ולראות דרך **תמונות** שמספרות את סיפור ההתיישבות. בתמונות ניתן לראות את פעולותיהם וחיהם של חלוצי יא' הנקודות.

כל זוג יבחר תמונה אחת מתוך מאגר התמונות ויחשוב מה הכח שניבט דרך תמונה זו? לאחר מכן כל זוג יחשוב איך ניתן להמחיש את האווירה במיצג ליד התמונה.

הצעות למיצגים- שחזור התמונה בהתאם לדברים היום, הפיכת התמונה לסרטון, הדפסת התמונה לצד קטעים שעוסקים בכח בו בחרו ועוד..

נספח

כפר דרום: הרחבה למורה

- 1. רקע:** כפר דרום נמצא באזור נחל גרר, ובו ישבו אבותינו אברהם ויצחק, ובו צווה יצחק אבינו: "גור בארץ הזאת, ואהיה עמך ואברכך, כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האלו.." (בראשית, כ"ז ג-ד). אזור זה נמצא בנחלתו של שבט יהודה, ובתקופת המשנה חי בו "רבי אלעזר בן יצחק איש כפר דרום" (גמרא מסכת סוטה כ:).
בתקופת הצלבנים שובש שם היישוב לדרום או דרון. רבי אשתורי הפרחי (לפני כ-750 שנה) מזכיר עיר זו בציינו כי "היא נמצאת במרחק של שתי שעות נסיעה לערך מעזה וכי יש הקוראים לה דרון". השם דרום מופיע בימי הביניים בעיקר אצל הגאוגרפים הערבים, והם מזכירים שהשם הוא צרוף המילים דיר-א-רום. שם זה התקצר לדיר. החיד"א כותב בשנת תקי"ג (1753) בתיאור מסעותיו בארץ: "חנינו במקום הנקרא דיר". לפני כ-150 שנה נוספה המילה "בלאח" שפירושה פרי התמר, כנראה בשל מטעי הדקלים הרבים שניטעו באזור, והמקום נקרא דיר-אל-בלאח.
- 2. שיבת ציון:** בשנת תר"צ (1930) הצליח הפרדסן טוביה זיסקינד מילר מרחובות, לרכוש כ-260 דונם של אדמת ביצה ליד דיר-אל-בלאח. הוא ייבש את הביצה, חפר באר, נטע פרדס ומטע תמרים, אולם הכול נהרס ע"י הערבים בפרעות תרצ"ו-תרצ"ט (36-39). בתש"ה, קנתה קק"ל את הקרקע מטוביה מילר, כשמימוש ההתיישבות במקום היה במוצאי יום הכיפורים תש"ז (1946) ע"י גרעין קיבוץ דתי - במסגרת מבצע י"א הנקודות בנגב.
- 3. י"א הנקודות בנגב:** לפי החלטת ההנהגה הציונית ומפקדת ה"הגנה" עלו במוצאי יום הכיפורים תש"ז בן לילה אחד אחד עשר נקודות בנגב, כתגובה ל"תוכנית מוריסון" שאיימה על קריעת הנגב מהמדינה העתידית. הישובים עלו בשיטת חומה ומגדל - שעקפה את האיסור הבריטי להקמת יישובים, ואחת מהן הייתה באותו שטח בפאתי דיר-אל-בלאח. גרעין "נתיבות" של בוגרי כפר הנוער הדתי בכפר חסידים, 27 בנים ו-9 בנות בגיל 17-19, קיבלו על עצמם את האתגר להקים קיבוץ דתי במקום. אחד מחברי הגרעין ביטא את רחשי ליבו במכתב: "שאיפתנו היא לישב ולהפריח את שממות הארץ אשר מאז גלו אבותינו נעזבה והפכה לשממה, יחד עם זה אנו שואפים לכנות את חיינו ברוח התורה והנביאים אותה הרוח אשר ליוותה וחזקה את עמנו במשך שנות נדודים סבל וייסורים". הקיבוץ הצעיר קיבל את השם התלמודי העתיק של המקום: כפר דרום.
- 4. קיבוץ כפר דרום:** שטח היישוב המצומצם (260 דונם), התקציב הזעום והקושי באספקת המים הקשו מאוד על פיתוח הקיבוץ הצעיר, אולם החברים הצעירים עשו מאמצים עילאיים לפתח את היישוב ולחזקו, ועמדו בכבוד בכל המבחנים הקשים שעמדו בדרכם.

5. מלחמת העצמאות:

א. לאחר ההצבעה באו"ם על הקמת המדינה (בכ"ט בנובמבר): המצב הביטחוני הורע, והחלו התקפות על דרכי התחבורה. חברי כפר דרום ביצרו את הישוב ככל יכולתם, ואף אחד לא העלה בדעתו אפשרות של עזיבה. למרות שהאזור יועד להיות בתחום המדינה הערבית לפי החלטת החלוקה של האו"ם. חברי כפר דרום בפיקודו של אברהם דימנט ז"ל (המא"ז) נכנסו למשטר חיים של מצור מצור ואש, והצליחו להדוף את כל ההתקפות של הכנופיות הערביות על היישוב.

ב. עצירת הפלישה המצרית עם קום המדינה: הימים הראשונים של מדינת ישראל היו הקשים והגורליים ביותר מבחינה ביטחונית, כאשר המדינה הצעירה הותקפה מכל הכיוונים ע"י צבאות ערב והכנופיות הערביות. בחזית הדרומית התוכנית של המצרים הייתה להגיע בכוחות גדולים במהירות לתל אביב, וכוחותינו שעמדו בדרכם באותו זמן היו מעטים מאוד. כפר דרום היה היישוב הראשון שעמד בדרכם של המצרים, והוא הותקף כארבעה ימים לפני קום המדינה כדי להכין את הדרך לפלישה צפונית עד תל אביב, במחשבה שכיבושו יערך שעות אחדות בלבד.

במשך כחמישה ימים רצופים הותקפה הנקודה הזעירה: לאחר ריכוך כבד של הפגזות צפופות, החלו הסתערויות של משוריינים, טנקים תותחי שדה ואלפי רגלים. למרות הפגיעות הישירות הרבות ביישוב והנפגעים הרבים כבר ביום הראשון, המשיכו חברי כפר דרום בלחימתם ובלמו את ההתקפה המצרית. לוחמי כפר דרום ניהלו במקום מערכת גבורה מופתית, בעיכוב הצבא המצרי ומניעת כניסתו אל ליבה של מדינת ישראל הצעירה, וזאת עם אמצעי לחימה דלים ביותר, מעט מאוד אוכל ומים, ולמרות שספגו אבדות בנפש. לאחר שהמצרים נכשלו בכיבוש כפר דרום, הם כיתרו את היישוב והמשיכו צפונית, וקומץ המגינים המשיך לעמוד במערכת גבורה עילאית במשך כשלושה חודשים.

ג. הפינוי בב' תמוז תש"ח: למרות המצב הקשה ביישוב, רוחם של הלוחמים הייתה איתנה ונחושה להחזיק במקום, ולכן הם כה הופתעו כאשר קבלו את הפקודה לפנות את כפר דרום באישון לילה. (לפני כן נאמר להם כי עומדים להחליפם, ותדהמת המגינים הייתה מוחלטת). אנשי כפר דרום לא ידעו את כל התמונה שהתקבלה במטכ"ל, שלמחרת אמורים המצרים להסתער בכל כוחותיהם על כפר דרום.

ב-ב' בתמוז תש"ח (8.7.48) נאלצו חברי כפר דרום למלא את פקודת הפינוי שקבלו. תכנון הפינוי ותיאומו מהיישוב הנצור והמוקף אויבים היה קשה ביותר, ובנס הצליח. למחרת תקף הצבא המצרי את היישוב הריק, ורק לאחר הפגזה של כ-24 שעות, "כבשו" את היישוב הריק. כך כתב מפקד כפר דרום על הרגשתו ביציאה מכפר דרום: "נעלתי אחרון את השער וליבי דווה עלי מאד. הנחנו במקום תשעה קברים. אחד נהרג בדרך והוכרז נעדר. כשישים נפצעו. יצאנו בתקווה, כי יבוא יום ועוד יתנוסס בזה המקום משק עברי לתפארת, ובנים יספרו על

עמידת אבותיהם במבחן ונכדים ישאבו עוז ועצמה ליצירתם בימי שלום. "מפקד כפר דרום, אברהם דימנט.

חלק מחברי כפר דרום הקים את מושב "בני דרום" ליד אשדוד (ביישוב קיימת פינת הנצחה לכפר דרום בתש"ח).

ד. לחימת כפר דרום בראיה הסטורית: חוסנו ועמידתו האיתנה של כפר דרום, הפיחו רוח גבורה ביישובי הדרום, שנלחמו במצרים בגבורה גדולה, והצבא המצרי שהתקדם צפונה נבלם בקושי בסביבות אשדוד (גשר עד הלום). קשה לשער כיצד הייתה מוכרעת הלחימה, לולא עמידתה האיתנה של כפר דרום, אם המצרים היו מגיעים כמה ימים קודם לגשר עד הלום, כאשר שום כוח לא היה שם עדיין, בכדי לעצורם בדרך לתל אביב. על חשיבות עמידתה של כפר דרום למערכה כולה אמר משה נצר ז"ל (מפקד הגדוד השני של הפלמ"ח): "ידענו שאם לא תעמוד כפר דרום, והאויב יגיע ליד מרדכי, הרי **תל אביב בסכנה**. הערכנו את עמידתה העילאית של הנקודה, אשר מילאה תפקיד קשה, ורק ההיסטוריה תדע להעריך נכונה את תרומתה של כפר דרום למלחמת הקוממיות..."

6. לאחר מלחמת ששת הימים נתפס חידוש הישוב ביהודי בכפר דרום כצדק היסטורי. באלול תש"ל (ספטמבר 70) החליטה ממשלת ישראל בראשותה של גולדה מאיר ז"ל על הקמת היאחזות נח"ל בכפר דרום, מתוך מגמה לחדש את היישוב היהודי בחבל עזה. בי"א בתשרי תשל"א עלתה ההיאחזות על הקרקע, ביוזמתו ועזרתו של משה נצר מפקד הנח"ל (שהיה מפקד הגדוד השני של הפלמ"ח בתש"ח), בתיאום עם אברהם דימנט, מנכ"ל מרכז ישיבות בני עקיבא (מפקד כפר דרום בתש"ח). לאחר מלחמת יוה"כ אוזרח המקום, והיה בסיס מעבר ליישובי גוש קטיף.

7. יישוב הקבע של כפר דרום במוצאי יוה"כ תש"ן (1989), עלה גרעין הקבע וייסד בכפר דרום יישוב קהילתי תורני, מתוך הרגשת המשכיות, כפי שאמר הרב שמעון בירן הי"ד בטכס העלייה לקרקע: "אין זה ישוב חדש. אנו רק חוליה נוספת בשרשרת האהבה היהודית למקום הזה, אנו חובקים ידיים עם נחל כפר דרום תשל"א, שמושיט זרועותיו 19 שנה לאחור, אל הקיבוצניקים של כפר דרום בתש"ז, המביטים בחיבה לרוכש האדמות בתרפ"ט - טוביה מילר, המהווה המשך של אלפי שנות היסטוריה יהודית..." במקום הוקמו חממות, מכון התורה והארץ, מפעל עלי קטיף, ועוד.

במהלך אירועי האינתיפאדה הראשונה והשנייה, נרצחו חמישה מתושבי כפר דרום הי"ד: דורון שורשן, הרב שמעון בירן - רב היישוב, אפי איובי, גבי ביטון ומירי אמיתי, ואחרים נפצעו. אך תשובתו של היישוב למכות הקשות שספג הייתה בבחינת "בדמייך חי": היישוב הורחב, מספר המשפחות הוכפל, והוקמו תלמוד תורה, כולל וישיבה גבוהה.

8. **העקירה במסגרת תוכנית "ההתנתקות":** ב"ג אב תשס"ה נעקר כפר דרום עם כל גוש קטיף, ותושביו גורשו בכאב גדול. תושבי כפר דרום הקימו את "שבי דרום" שבשמו מבטא את האמונה לשוב אל כפר דרום וגוש קטיף. חלק נוסף מתושבי כפר דרום פנו להתיישבות במזרח לכיש - והקימו את הישוב "נטע". (עם מגורשי תל קטיפא).

9. **להרחבה בנושא:**

1. כתבה: הקיבוץ שנשכח | ישראל היום
2. ווידאו: כפר דרום הסטוריה - עם אברהם דימנט ז"ל
3. ראיון מוקלט: שבעים שנה לכפר דרום - מפקד המקום בתש"ח אברהם דימנט מספר על סיפור הגבורה המיוחד של הישוב
4. מכתבים למערכת: כך הציל כפר דרום את תל אביב - מכתבים למערכת - הארץ
5. שירו של נתן אלתרמן "צריף בנגב" השיר בו מתוארת גבורתם של העולים לי"א הנקודות, ועל הנערה בצריף: "אור חֲדָרָה מְשֻׁנָּה אֶת מַפְתַּח הַמְזָרְח".
6. מצ"ב: תמונה מהקמת כפר דרום י"א בתשרי תש"ז, רשימת ומפת י"א הנקודות בנגב:

נכתב ע"י אשר מבצרי מדרשת התורה והארץ שבי דרום

